

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора юридичних наук, професора Лихової Софії Яківни
на дисертацію Пономаренко Оксани Василівни
«Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової
особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Кожна демократична правова держава ставить перед юридичною наукою завдання щодо вирішення нових питань, які постають у зв'язку зі стрімким розвитком суспільства. Точне й неухильне виконання нормативно-правових актів є гарантією реалізації інтересів особи, суспільства й держави, у зв'язку із чим актуальною є проблема захисту основних прав і свобод людини й громадянина, оскільки занепад усталених поглядів на державний суверенітет та послаблення функції контролю права призвели до деструктивних процесів, зокрема занепаду моральних цінностей, зростання рівня злочинності.

Важливе значення у сфері охорони конституційних прав і свобод людини й громадянина відіграє КК України. Закон про кримінальну відповідальність є складовою правової системи, що забезпечує її життєздатність, адже формує номінальні параметри державного примусу. Кримінальний закон органічно існує у процесі соціального управління, тому має відповідати вимогам часу, потребам правового забезпечення охорони суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності.

Одним із засобів забезпечення охорони інтересів особи, суспільства й держави є кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Однак реформування соціально-економічного устрою, динамічний розвиток науки кримінального права, науково-технічний прогрес супроводжуються появою

нових способів учинення погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, що своєю чергою змінює фактичні підстави притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Останніми роками в Україні простежується тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з погрозою або насильством щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Відповідно до наведених в роботі статистичних даних Офісу Генерального прокурора, за 2013 рік зареєстровано 17 кримінальних правопорушень;

за 2014-й – 27; 2015-й – 28; 2016-й – 36; 2017-й – 47; 2018-й – 33; 2019-й – 33; 2020-й – 39, за десять місяців 2021-го року – 27.

Дедалі частіше перед слідчими, прокурорами та судьями постають проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень, склади яких передбачені у диспозиції ст. 350 КК України, визначення ознак потерпілого, характеру його службової чи громадської діяльності. Проблема кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, з огляду на багатогранність і специфічність професійної діяльності, а також бланкетність норми, є однією з найскладніших і не втрачає актуальності протягом тривалого часу.

Нововиявлені проблемні питання, пов'язані з притягненням винних до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, склад якого передбачений у диспозиції ст. 350 КК України, потребують нагального вирішення.

Зазначене обумовлює актуальність обраної теми дисертаційної роботи та підтверджує її теоретичне й практичне значення. Додатково засвідчує актуальність теми процес своєї інтеграції Української держави. Зокрема, 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що вимагає від нашої держави виконання певних міжнародних зобов'язань, зокрема узгодження норм національного законодавства з нормами держав Європейського Союзу.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми загалом та окремих її аспектів, дають підстави для висновку, що опрацьовані авторкою питання є теоретично і практично важливими, водночас недостатньо вивченими в науці кримінального права. Тож тема дисертації на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а дослідження – своєчасним. Актуальність дослідження належно обґрунтована у вступі до дисертації.

Вивчення тексту дисертації та опублікованих за темою дослідження праць дисертантки дає змогу дійти висновку про **обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій; а також їхню достовірність**. Зазначене засвідчено тим, що авторка: 1) вдало застосувала систему філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання (діалектичного, історико-правового, системно-структурного аналізу, догматичного (логіко-юридичного), статистичного, моделювання, порівняльно-правового, соціологічного, кібернетичного, індукції, дедукції, аналізу, синтезу); 2) опрацювала значний масив джерельної бази, зокрема законів й інших нормативно-правових актів; 3) здійснила узагальнення наявних наукових досліджень у галузі кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, порівняла їх з авторськими результатами дослідження; 4) дослідила значну емпіричну базу, зокрема це результати анкетування 480 працівників слідчих підрозділів ГУНП у м. Києві та 11 областях України стосовно питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; узагальнені результати вивчення 67 вироків судів у провадженнях про кримінальні правопорушення, склади яких передбачені у диспозиції ст. 350 КК України, за період 2014–2021 років; статистичні дані Офісу Генерального прокурора щодо кількості розпочатих кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінального правопорушення, склади яких

передбачений у диспозиції ст. 350 КК України, за 2014–2021 роки; 5) належному рівні аргументувала висновки дисертаційної роботи, а також надані нею пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до КК України й інших нормативно-правових актів.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображені в 11-ти наукових публікаціях, серед яких три статті – у наукових фахових виданнях України, одна – в зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Словаччина), сім тез доповідей, які оприлюднені на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях і засіданнях круглого столу.

Зазначене засвідчує належну обізнаність Пономаренко О.В. в досліджуваних питаннях, що забезпечило достатній рівень обґрунтованості сформульованих у дисертації наукових положень і висновків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, що становлять її новизну, висновки, пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані в: законотворчій сфері – для удосконалення положень законодавства, розроблення (опрацювання) законопроектів про внесення змін і доповнень до чинного КК України щодо кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; практичній діяльності для правильної реалізації кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; підготовки висновків до проектів підзаконних нормативно-правових актів; освітньому процесі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми»; науково-дослідній діяльності у

подальших дослідженнях кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також у процесі підготовки монографій та статей з кримінально-правових дисциплін.

Дисертація виконана відповідно до законів України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII; «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року № 3659-XII; «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року № 3166-VI; «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII; «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII; «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 1153-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (наказ МВС України від 16 березня 2015 року № 275); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених рішенням Вченої ради академії від 26 грудня 2017 року (протокол № 28).

Зміст і структура дисертації. Достатньо обґрунтованою і логічною видається структура дисертації. Вона є послідовною та раціональною. Робота містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, що мають сім підрозділів, висновки, список використаних джерел і сім додатків.

У вступі обґрунтований вибір теми дисертації; визначений її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовані мета й завдання відповідно до визначених об'єкта та предмета дослідження; охарактеризована її методологія; висвітлена наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, надані відомості щодо шляхів і форм їхнього упровадження;

наведені відомості щодо апробації та публікацій авторки, у яких відображені основні положення роботи; викладені основні положення щодо структури й обсягу дисертації.

У цьому контексті доцільно зауважити, що авторка змістовно визначила мету дисертаційної роботи, яка полягає в системному розробленні питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також формування на цій основі пропозицій з удосконалення законодавства та доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності в цій сфері.

Розділ I «Теоретичні, методологічні й правові засади дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» містить три підрозділи. У підрозділі 1.1 «Сучасний стан і методологія дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» проаналізовані наукові праці, присвячені питанням кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, що стали підґрунтям для комплексного та системного вивчення предмета дослідження. Увагу акумульована на певних особливостях, зокрема: у значній кількості праць проаналізовані положення вітчизняного або зарубіжного законодавства, у які нині внесені відповідні зміни; недостатньо вивчена слідча та судова практика щодо застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Висвітлені положення про систему методів наукового пізнання, встановлена методологічна основа дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

У підрозділі 1.2 «Історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» досліджена генеза кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. За критерієм нормативного закріплення виокремлені п'ять періодів розвитку кримінально-правових норм з означеної тематики: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1017–1528); 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1529–1742); 3) звуження кола осіб, щодо діяльності яких була встановлена кримінально-правова охорона (від представників органів державної влади до урядовців, поліцейських та членів їхніх сімей) (1743–1902); 4) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1903–2001); 5) розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за чинним КК України (з 2001 року й донині).

Аргументовано, що пріоритет охорони захисту державних службовців, специфіка способу вчинення кримінального правопорушення щодо зазначеного кола осіб суттєво позначалися на кримінально-правовій охороні діяльності в різні періоди розвитку права. Кримінально-правова охорона їхньої діяльності в різні періоди розвитку права залежала від різних чинників: пріоритету охорони захисту державних службовців, специфіки способу вчинення кримінального правопорушення щодо зазначеного кола осіб тощо.

У підрозділі 1.3 «Кримінальне законодавство зарубіжних держав про відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» узагальнений зарубіжний досвід притягнення до кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Відповідальність за такі посягання передбачена, зокрема, у КК: Австрії (§ 270), Азербайджану (ст. 315), Білорусі (ст. 366), Болгарії (ст. 269), Вірменії (ст. 316), Грузії (353, 353-1), Данії (ст. 119, 120, 121), Естонії (ст. 184), Іспанії (ст. 550, 551, 552, 553, 555), Казахстану (ст. 380), Киргизії (ст. 355), Латвії (ст. 269), Литви (ст. 287), Молдови (ст. 349), Нідерландів (ст. 179), Норвегії (§ 127, 128), Польщі (ст. 222, 223), Таджикистану (ст. 328), Туреччини (ст. 254, 255, 256, 257), Федеративної Республіки Німеччини (§ 113), Франції (ст. 433-3), Швейцарії (ст. 285), Швеції (ст. 1, 2 глави 17). Позитивним аспектом компаративістського дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, стали такі висновки: 1) розміщення цих норм переважно в главах (розділах) особливих частин КК, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти державної влади (порядку здійснення державної влади); 2) потерпілим в досліджуваних кримінальних правопорушеннях є посадова особа, представник влади, їхні родичі; 3) об'єктивна сторона погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, з огляду на положення КК інших держав, виявляється в таких формах: заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства (КК Австрії, КК Грузії, КК Латвії, КК Польщі); погроза застосування насильства, чи застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (КК Азербайджану, КК Болгарії, КК Вірменії, КК Данії, КК Іспанії, Казахстану, Нідерландів, КК Норвегії, КК РФ, КК Туреччини, КК ФРН, КК Швейцарії, КК Швеції); погроза застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (КК Білорусі, КК Естонії, КК Молдови, КК Таджикистану, КК Франції); шантаж або погроза застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (КК Киргизії); психічний тиск, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (КК Литви); 4) суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення (злочину) є загальний суб'єкт

фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Вчинення такого кримінального правопорушення (злочину) службовою (посадовою) особою з використанням свого службового (посадового) становища є кваліфікуючою ознакою; 5) суб'єктивна сторона погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, характеризується виною у формі умислу (як прямого, так і непрямого).

Розділ 2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» містить два підрозділи. У підрозділі 2.1 «Об'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» проаналізовані ознаки об'єкта та об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених у диспозиції ст. 350 КК України.

З огляду на структуру суспільних відносин, які знаходяться під кримінально-правовою охоронною нормою, що передбачена у ст. 350 КК України, визначено, що: 1) родовим об'єктом цього різновиду однорідних кримінальних правопорушень є група суспільних відносин, що забезпечує загальноновизнану повагу до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, публічного управління, інформування та журналістської діяльності, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів); 2) видовим об'єктом слід визнати суспільні відносини, які стосуються забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості; 3) основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 4) додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо забезпечення: а) порядку виконання функцій відповідним органом державної влади та його представниками (службовою

особою, а також громадянином, який виконує громадський обов'язок); б) недоторканості службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їхнього здоров'я, волі, безпеки, права на життя тощо.

Обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених у диспозиції ст. 350 КК України, є потерпілий – службова особа та громадянин, який виконує громадський обов'язок (особи, які здійснюють будь-яку суспільно корисну діяльність), їх близькі.

Суспільно небезпечне діяння, передбачене у диспозиції ч. 1 ст. 350 КК України, є кримінальним правопорушенням з усіченим складом, а ч. 2 та 3 – з матеріальним складом, тобто наслідки у вигляді застосування фізичного насильства (тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості) є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, вважають закінченим з моменту висловлення такої погрози, а застосування насильства – після настання наслідків у вигляді тілесних ушкоджень.

У підрозділі 2.2 «Суб'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» на підставі буквального тлумачення змісту диспозицій аналізованих норм зазначено, що досліджувані кримінальні правопорушення можуть бути вчинені загальним суб'єктом. Запропоновано доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України, оскільки службові особи також приймають рішення щодо юридичних осіб, і це кримінальне правопорушення може бути вчинене в інтересах останніх. Такі зміни дадуть змогу запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їхньої діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, що, в свою чергу, зменшить загальну кількість фактів вчинення кримінальних правопорушень, склади яких передбачені у диспозиції ст. 350 КК України.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, склади яких передбачені у диспозиції ст. 350 КК України, характеризується умисною формою вини. Під час конкретизації ознак інтелектуального й вольового моментів вини цього кримінального правопорушення встановлено, що особа повинна усвідомлювати: статус потерпілого (яким є службова особа, громадянина, який виконує громадський обов'язок, їхні близькі); власні суспільно небезпечні діяння (їхній зміст, спрямованість тощо). Вольовий момент вини досліджуваних кримінальних правопорушень полягає в бажанні вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння.

Розділ 3 «Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, та покарання за це діяння» містить два підрозділи. У підрозділі 3.1 «Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» аргументовано, що відмежовувати від інших кримінальних правопорушень погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України), слід за такими ознаками: 1) потерпілий – службова особа (крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, склади яких передбачені у диспозиціях ст. 343, 345, 346, 377, 398, 405 КК України) чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) характер суспільно небезпечного діяння – погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза знищити чи пошкодити майно, належне потерпілим, способом, який не є загальнонебезпечним; умисне заподіяння удару або інших, відмінних від побоїв насильницьких дій, що завдали потерпілому фізичного болю, не охоплюється ст. 350 КК України); 3) мета – припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити характер цієї діяльності в інтересах того, хто погрожує; 4) мотив – прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помста за виконання цих обов'язків у минулому.

У підрозділі 3.2 «Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» висвітлені певні особливості встановлення та призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, склад якого передбачений у диспозиції ст. 350 КК України. Науково обґрунтовано, що належний кримінально-правовий захист професійної діяльності та виконання громадського обов'язку полягає і у відповідному реагуванні судів за кримінальні правопорушення, вчинені проти осіб, які здійснюють зазначену діяльність. Справедливе покарання за вчинене кримінальне правопорушення має важливе значення не лише як засіб впливу на винного, а й як профілактичний захід, тому запропоновано посилити кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення, склад якого передбачений у диспозиції ч. 1 ст. 350 КК України.

У висновках здійснене теоретичне узагальнення та запропоноване вирішення наукових питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Досягнення мети й завдань дослідження надало можливість сформулювати низку нових важливих концептуальних положень, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального законодавства України в частині забезпечення кримінально-правової охорони професійної діяльності службових осіб та громадської (суспільно корисної) діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за змістом розглянутих питань дисертація є однією з перших в Україні монографічних праць, яку присвячено прикладному дослідженню кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Конкретний внесок дисертантки полягає в розробленні теоретичних і практичних положень, які відповідають усім вимогам наукової новизни, формулюванні нових концептуальних пропозицій та рекомендацій з удосконалення ст. 350 КК України.

Дисертантка вперше, з метою запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їхньої діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, запропонувала доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України.

Ми поділяємо пропозицію авторки доповнити ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі.

Слушною видається наукова позиція, згідно з якою необхідно посилити кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

У дисертації також висловлена низка інших положень, висновків, пропозицій, які є оригінальними, розвивають або вдосконалюють ідеї, які стосуються окресленої проблематики.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу. Авторка вміло застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувала законодавчі акти, судову й іншу практику, коректно полемізує з іншими дослідниками, аргументовано обстоює власну позицію, на підставі чого сформулировала теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містять вагомий внесок у науку кримінального права і мають достатній ступінь наукової новизни. Переважна більшість висновків і пропозицій дисертантки заслуговують на схвалення та підтримку.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу науковий. Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Констатуючи позитивні аспекти дослідження, слід зазначити, що деякі положення дисертації, висновків, пропозицій та рекомендацій мають дискусійний характер, викликають певні заперечення або потребують додаткової аргументації, зокрема:

1. Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 480 працівників слідчих підрозділів ГУМІ у м. Києві та 11 областях України стосовно питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо

службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; узагальнені результати вивчення 67 вироків судів у провадженнях про кримінальні правопорушення, склади яких передбачені у диспозиції ст. 350 КК України, за період 2014–2021 років; статистичні дані Офісу Генерального прокурора щодо кількості розпочатих кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінального правопорушення, склад якого передбачений у диспозиції ст. 350 КК України, за 2014–2021 роки.

Однак авторка не наводить загальноприйнятого переліку відомостей щодо такого виду соціологічних досліджень. Ідеться про вказівку щодо репрезентативності або нерепрезентативності вибірки, часу, регіону (регіонів), у якому проведено дослідження. Водночас бажано було б посилити таку емпіричну базу дослідження опитуванням безпосередньо службових осіб державних органів різних рівнів (органів державної влади, місцевого самоврядування, осіб, що входять до складу громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону України).

2. У категорії «удосконалено» та підрозділі 1.2 дисертації «Історичний розвиток кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» авторка виокремила такі періоди генези кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1017–1528); 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1529–1742); 3) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до урядовців, поліцейських та членів їх сімей) (1743–1902); 4) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1903–2001); 5) розвиток кримінально-правової охорони

діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за чинним КК України (з 2001 року й донині). З огляду на зміст дисертації, не зрозуміло, хто раніше пропонував схожу періодизацію кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, яку в дисертації авторка вдосконалила. Крім того, зазначена періодизація не є достатньо обґрунтованою.

3. У підрозділі 1.3 «Кримінальне законодавство зарубіжних держав про відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» авторка зауважує: «Дослідження зазначеної норми шляхом аналізу кримінального законодавства зарубіжних держав дасть змогу виокремити позитивні аспекти будови кримінально-правової норми, що встановлює кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, її кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, визначити місце спеціальної норми у системі КК (об'єкт кримінально-правової охорони) та з'ясувати вид і розмір покарання за вчинення зазначеного кримінального правопорушення за кримінальним законодавством зарубіжних держав. Результати компаративістського дослідження будуть використані під час формулювання пропозицій щодо вдосконалення ст. 350 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок». Попри зазначене, авторка не вказала, які конкретно положення із зарубіжних кримінальних законів можна запозичити й імплементувати в національне законодавство.

4. У підрозділі 2.2 «Суб'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» авторка зазначає: «Деякі кримінальні правопорушення можуть бути вчинені спеціальним суб'єктом. З огляду на ст. 350 КК України, а також на зміст і характер службової та громадської діяльності потерпілих у зазначеному кримінальному правопорушенні, можна стверджувати, що вчинення погроз чи

заподіяння тілесних ушкоджень певною категорією осіб не несе більшої суспільної небезпечності. Крім того, фактів вчинення досліджуваного кримінально протиправного діяння спеціальним суб'єктом (окремою категорією осіб) не зареєстровано. Якщо ж такі дії вчиняються працівниками правоохоронних органів, то їх слід кваліфікувати додатково за ст. 365 КК України.

З огляду на зазначене вище, не вбачається підстав доповнювати ст. 350 КК України положенням про вчинення його спеціальним суб'єктом». Звісно, таку позицію можна поділяти, проте, можливо, її слід було б підкріпити емпіричними даними не лише статистичними, а й опитуванням імовірних потерпілих.

Наші судження стосуються дискусійних питань або не цілком чітких формулювань і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

ВИСНОВОК: дисертаційна робота Пономаренко Оксани Василівни «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» є завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яка має істотне значення для кримінального права, на підставі чого внесені змістовні пропозиції стосовно вдосконалення деяких положень КК України та практики їхнього застосування.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 283); Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979; від 9 червня

2021 року № 608); вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40.

Авторка дисертації Пономаренко Оксана Василівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент
завідувач кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор, академік
Академії наук вищої школи України

Підпис гр.

Софія ЛИХОВА

з а с в і д ч у ю

Вчений секретар

Національного авіаційного університету

М. Мельничук